CHRISTOlogisch

STUDIE A STUDIJNÍ POMŮCKY

Argumenty proti Trojici

Katalog námitek a orientační pomůcka

JEŽÍŠ A TROJICE

Biblicky přemýšlet a vstupovat do rozhovoru

www.christologisch.de

Hlavní myšlenka a použití

Tato sbírka uspořádává 205 námitek proti nauce o Trojici a nabízí přehled 25 ústředních problémových oblastí. Je katalogem námitek, nikoli souborem již vypracovaných odpovědí.

Doslova úplný soupis všech kdy vyslovených námitek nelze uzavřít. Neustále vznikají nové varianty. Mnohé námitky navíc míří proti určitému vysvětlujícímu modelu, nikoli proti každé podobě nauky o Trojici.

Klasickou základní strukturu antitrinitárních alternativ lze rozlišit takto:

- Modalismus: zachování jednoty popřením skutečných rozdílů mezi osobami.
- Arianismus a subordinacionismus: zachování jednoty popřením soupodstatnosti.
- Triteismus: zachování skutečných rozdílů mezi osobami zmnožením božské podstaty.

Moderní debata dále zkoumá identitu, počítání, predikaci, osobní sebepoznání, indexikalitu, mereologii, konstituci, skupinové aktéry, relativní identitu, rozporné logiky a mysterianismus.

U každé námitky zkoumej, které tvrzení přesně napadá, jak silný je argument a zda zasahuje samotnou nauku, nebo pouze jednotlivý model. Literatura a internetové zdroje jsou uvedeny na konci dokumentu.

Obsah

I. Rozlišení čtyř druhů námitek

II. Katalog námitek

A. Sémantické a pojmové námitky

B. Formálně logické problémy identity a počítání

C. Indexikalita, vědomí a osobní sebepoznání

D. Metafyzické námitky

E. Biblicko-exegetické námitky

F. Textově kritické a hermeneutické námitky

G. Historické námitky a námitky z dějin dogmatu

H. Námitky proti určitým moderním modelům

I. Židovské, islámské a další konfesní námitky

J. Epistemické, pastorační a morální námitky

III. 25 ústředních problémových oblastí

IV. Odborná literatura

Primární prameny a historická polemika

Logika a analytická filozofie

Historický výzkum

Další teologická literatura

V. Otázky pro posouzení námitek

Příloha: Internetové zdroje

Záložky PDF vedou k příslušným oddílům.

I. Rozlišení čtyř druhů námitek

Toto rozlišení je rozhodující pro spravedlivé posouzení.

Námitka proti dogmatu: má ukázat, že každá pravověrná nauka o Trojici je nepravdivá nebo rozporná.

Námitka proti modelu: vyvrací nanejvýš určité vysvětlení, například sociální trinitarismus, relativní identitu nebo tomistický relační model.

Námitka proti zdůvodnění: nauka by mohla být koherentní, údajně však není dostatečně biblicky či historicky podložena.

Námitka proti srozumitelnosti: formule by mohly být bezrozporné, ale neměly by žádný srozumitelný nebo věrohodný obsah.

Častou chybou kritiků i obhájců je:

> **Vyvrátí se určitý model - a z toho se bez dalšího usoudí, že bylo vyvráceno dogma.**

Opačná chyba zní:

> **Model se představí jako formálně bezrozporný - a z toho se usoudí, že byla dokázána biblická nauka o Trojici.**

II. Úplný katalog námitek

A. Sémantické a pojmové námitky

1. Argument ze slova „Trojice“

Pojem Trojice se v Bibli nevyskytuje. Nauka je proto údajně pobiblickou konstrukcí.

V této jednoduché podobě je argument slabý, vede však k silnějšímu problému, zda nechybí nejen slovo, ale i skutečnost, kterou označuje.

2. Argument z neexistence jediného věroučného výroku

Žádný jednotlivý biblický verš neříká:

> **Jeden Bůh věčně existuje ve třech rovnocenných, soupodstatných osobách.**

Antitrinitáři proto tvrdí, že nauka vzniká pouze kombinováním textů, které původně vyslovovaly různá tvrzení. Svědkové Jehovovi tuto námitku výslovně formulují jako tvrzení, že žádný text neučí společnou rovnost těchto tří v podstatě, moci a věčnosti. (JW.ORG)

3. Problém definice

Co znamená:

- Podstata?
- Přirozenost?
- Substance?
- Hypostaze?
- Osoba?
- Subsistence?
- Vztah?
- „Je Bůh“?

Dokud tato slova nejsou jednoznačně definována, nelze ani provést zkoušku konzistence.

4. Moderní pojem osoby

V moderním jazykovém úzu znamená „osoba“ obvykle vlastní:

- já;
- centrum vědomí;
- subjekt poznání;
- centrum vůle;
- centrum jednání.

Tři takové osoby se zdají být třemi osobními bytostmi. Jestliže se naopak „osoba“ oslabí natolik, že neoznačuje vlastní centrum vědomí, hrozí modalismus.

5. Argument z ekvivokace u slova „je“

Ve výrocích:

- Otec je Bůh.
- Syn je Bůh.

může „je“ znamenat:

- 1. Identitu: „je numericky totožný s“;
- 2. Predikaci: „je božský“;
- 3. Soupodstatnost: „má tutéž přirozenost“;
- 4. Konstituci: „je konstituován toutéž skutečností“;
- 5. Příslušnost části k celku;
- 6. Relativní identitu.

Kritik tvrdí, že trinitáři mezi těmito významy přecházejí, aby se podle potřeby vyhnuli modalismu nebo triteismu.

6. Bůh jako vlastní jméno nebo druhový pojem

Je „Bůh“:

- vlastní jméno individuální bytosti;
- titul;
- predikát;
- přirozenost;
- druhové označení;
- funkční označení jako „vládce světa“?

Zachází-li se s výrazem „Bůh“ jako s výrazem „člověk“, zdají se být tři nositelé božské přirozenosti třemi bohy. Zachází-li se s výrazem „Bůh“ jako s vlastním jménem, zdá se být každý výrok o osobě výrokem o identitě.

7. Argument ze sémantických zástupných pojmů

Jestliže „osoba“ a „podstata“ pouze naznačují, že Bůh je různým způsobem jeden a tři, aniž srozumitelně vysvětlují jak, jsou pouhými zástupnými pojmy.

Současná debata o mysterianismu formuluje právě tuto námitku: tomu, co není dostatečně pochopeno, nelze skutečně věřit a nemůže to usměrňovat myšlení, modlitbu ani bohoslužbu. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

8. Argument z chudosti významu

Minimální formule jako:

> **„Jeden v jednom ohledu, tři v jiném“**

je snadno bezrozporná. Mohla by však mít příliš málo obsahu, než aby ještě vyjadřovala křesťanskou Trojici.

9. Argument z nedourčenosti

Z týchž biblických údajů by bylo možné vytvořit velmi rozdílné modely:

- latinský;
- sociální;
- tomistický;
- augustinovský;
- kappadocký;
- model relativní identity;

- konstitucionalistický;
- mereologický;
- monarchický;
- mysterianistický.

Kritik usuzuje, že prameny neurčují jednoznačnou ontologii.

10. Argument z plurality modelů

Jestliže pravověrní teologové přijímají vzájemně rozporná vysvětlení, vyvstává otázka, v čem údajně závazná nauka spočívá nad rámec pouhého souboru formulí.

11. Selhání analogií

Každá oblíbená analogie, jak známo, končí klasickým omylem:

- Voda: modalismus;
- Vejce: parcialismus;
- Trojlístek: parcialismus;
- Tři lidé: triteismus;
- Slunce, světlo a teplo: subordinacionismus;
- Duch, poznání a vůle: možná pouhé schopnosti jediného subjektu.

Silnější námitka zní: tvrzení bez jakékoli srozumitelné oblasti analogie možná není tajemné, ale významově prázdné.

12. Argument z nevyvratitelnosti

Každá obtíž se odrazí jednou z následujících odpovědí:

- božské tajemství;
- analogický jazyk;
- lidská konečnost;
- nesrovnatelný božský způsob existence.

Pak není jasné, které myslitelné pozorování nebo závěr by mohl svědčit proti nauce.

B. Formálně logické problémy identity a počítání

13. Klasický logický problém Trojice

Standardní formulace Richarda Cartwrighta a Beaua Bransona se skládá ze sedmi vět:

- 1. Otec je Bůh.
- 2. Syn je Bůh.
- 3. Duch svatý je Bůh.
- 4. Otec není Syn.
- 5. Otec není Duch svatý.
- 6. Syn není Duch svatý.
- 7. Existuje právě jeden Bůh.

Otázkou je, jak může být všech sedm současně pravdivých. Branson výslovně rozlišuje pouhou formální konzistenci od silnější metafyzické možnosti nauky. (PhilArchive)

14. Argument z tranzitivity identity

Jestliže:

- Otec = Bůh;
- Syn = Bůh;

pak z tranzitivity plyne:

- Otec = Syn.

Protože Otec ≠ Syn, přinejmenším jeden z výroků o identitě nemůže být správný.

Garrigou-Lagrange probírá tuto klasickou formulaci jako námitku:

> **Věci totožné s třetí věcí jsou totožné i mezi sebou.**

Jeho tomistická odpověď se dovolává reálné totožnosti s podstatou při současné relační opozici mezi osobami.

15. Argument z Leibnizova zákona

Totožné věci mají stejné vlastnosti.

Avšak:

- Otec plodí.
- Syn je zplozen.
- Otec není zplozen.
- Syn neplodí Syna.

Otec a Syn tedy nemohou být každý numericky totožný s týmž Bohem.

16. Argument ze substituce

Jsou-li „Syn“ a „Bůh“ totožní, mělo by být v pravdivých výrocích v zásadě možné nahradit jeden výraz druhým:

- Syn se stal člověkem.
- Tedy Bůh se stal člověkem.
- Otec je Bůh.

- Tedy Otec se stal člověkem.

Pravověrná nauka poslední závěr popírá. Kritik požaduje vysvětlení zablokované substituce, které není vytvořeno ad hoc.

17. Argument z počítání

Konkrétní individua se obvykle počítají na základě numerické netotožnosti:

- Otec ≠ Syn;
- Syn ≠ Duch;
- Otec ≠ Duch.

Existují tedy tři individua. Je-li každé božské, zdají se být třemi bohy.

18. Argument ze tří instancí

Tři rozdílní nositelé téže přirozenosti obvykle znamenají tři bytosti téhož druhu:

- Petr, Pavel a Jan jsou tři lidé;
- Otec, Syn a Duch by obdobně byli tři bohové.

Trinitář musí vysvětlit, proč božská přirozenost není instanciována třikrát.

19. Dilema modalismu nebo triteismu

Buď jsou osoby skutečnými osobními subjekty; pak hrozí triteismus.

Nebo nejsou samostatnými subjekty; pak hrozí modalismus.

Toto dilema se objevuje ve velmi rozdílných historických podobách. Bosserman popisuje, jak se protivníci pokoušeli Kalvína přinutit právě k této alternativě.

20. Dilema skutečné nebo nominální Trojice

Angličtí unitáři historicky rozlišovali:

- „Skutečné trinitáře“: tři skutečné osobní duchy, a tedy triteismus;
- „Nominální trinitáře“: pouhé způsoby či jména, a tedy zastřený unitarismus.

Richard Muller tuto strategii dokumentuje ve sporech kolem Williama Sherlocka a Roberta Southa.

21. Problém čtveřice

Vedle Otce, Syna a Ducha se zdá existovat čtvrtý subjekt:

- trojjediný Bůh jako celek.

Pak bychom měli:

- 1. Otce;
- 2. Syna;
- 3. Ducha;
- 4. Trojici.

Klasická západní nauka proto popírá, že božská podstata je čtvrtou věcí. Garrigou v souladu s tím zdůrazňuje, že každá osoba je jedinou božskou podstatou; žádná čtveřice neexistuje.

22. Problém celku a částí

Jsou osoby částmi Trojice?

- Pokud ano, žádná osoba není plně Bohem.
- Pokud ne, jak tvoří tři úplné osoby právě jednoho Boha?

23. Problém druhové odlišnosti celku a částí

Fotbalové mužstvo samo není fotbalistou. Společenství tří božských osob by proto automaticky nebylo dalším Bohem téhož druhu.

24. Problém skupinového aktéra

Podnik nebo stát mohou metaforicky „jednat“, ale nemusí mít vlastní vědomí. Je-li Bůh společenstvím tří osob, vyvstává otázka, zda sám jediný Bůh poznává, miluje a jedná, nebo to činí pouze jeho členové.

25. Argument z náhradního monoteismu

Někteří sociální trinitáři nedefinují monoteismus jako existenci právě jednoho božského já, ale například jako:

- jedno božské společenství;
- jednu neoddělitelnou vládu;
- jeden zdroj;
- jednu společnou činnost.

Kritici tomu říkají „náhradní monoteismus“: tři bohové by se nestali jedním tím, že dokonale spolupracují. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

26. Námitka proti relativní identitě

Podle Petera Geache mohou být Otec a Syn „týmž Bohem“, ale „různými osobami“.

Kritici odpovídají:

- Absolutní identita je základní, nikoli relativní vzhledem k sortálním pojmům.
- „Tentýž F, ale ne tentýž G“ nevysvětluje, jak mohou být dvě věci numericky jednou.
- Teorie reviduje běžnou logiku právě tam, kde to Trojice potřebuje.

Literatura o relativní identitě tvoří jednu z hlavních větví moderní diskuse. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

27. Argument z příliš levného monoteismu

Může-li několik vzájemně odlišných subjektů být „týmž Bohem“ pouhým zařazením pod jeden sortální pojem, bylo by možné za „jednoho Boha“ prohlásit i mnohé další panteony.

28. Problém konstituce

Brower a Rea částečně přirovnávají osoby k různým věcem konstituovaným týmž materiálem.

Námitky:

- S Bohem se zachází jako s množstvím látky.
- Vznikají další entity.
- Konstituce není identita.
- Model ohrožuje božskou jednoduchost.
- Není jasné, proč tři konstituce nevedou ke třem bohům.

29. Problém kompozice jako identity

Má-li být Trojice totožná se třemi osobami dohromady, vyvstává otázka, zda může být celek skutečně totožný s několika částmi, přestože tyto části nejsou totožné mezi sebou.

30. Problém „nevlastních částí“

Některé mereologické modely říkají, že Otec, Syn, Duch a Bůh jsou nevlastními částmi téže skutečnosti.

Námitky:

- Osoby pak nejsou jednoduše Bohem.
- Zdá se, že mereologické vztahy zavádějí složenost.
- Tradiční tvrzení, že každá osoba je zcela Bohem, se stává obtížně srozumitelným.

31. Problém trojjedinosti

Nový problém Justina Mooneyho zní:

- 1. Bůh je trojjediný.
- 2. Syn je Bůh.
- 3. Syn není trojjediný.

Při neomezeném přenosu vlastností se zdá, že z 1 a 2 plyne trojjedinost Syna. Mooney to nazývá Problem of Triunity. (PhilArchive)

32. Problém dědění vlastností

Je-li každá osoba totožná s Bohem, musela by mít každá všechny Boží vlastnosti:

- být trojosobní;
- být Otcem;
- být Synem;
- být Duchem.

Právě tyto vlastnosti se však nepřipisují každé osobě.

33. Problém právě tří osob

Proč právě tři?

Zdá se, že přirozený rozum nedokáže vyloučit:

- dvě osoby;
- čtyři osoby;
- nekonečně mnoho osob.

I klasičtí teologové připouštějí, že Trojici nelze dokázat ze stvoření.

34. Problém tří všemohoucích

Jsou-li tři rozdílné subjekty každý všemohoucí, může jeden chtít něco, co druhý nechce?

- Pokud ano, nemůže každý uskutečnit svou vůli.
- Pokud ne, na čem se zakládá nemožnost neshody?

35. Argument, že jedno jednání nedokazuje jednu bytost

Dokonale koordinované jednání neukazuje numerickou totožnost. Tři hudebníci mohou hrát přesně tutéž skladbu a zůstat třemi bytostmi.

36. Argument, že neoddělitelnost nedokazuje identitu

Ani metafyzicky neoddělitelné věci nemusí být numericky jednou věcí. Neoddělitelnost osob proto nedokazuje monoteismus.

37. Dialetheistické východisko

J. C. Beall přijímá některé trinitární výroky o identitě jako současně pravdivé i nepravdivé a používá parakonzistentní logiku.

Námitky:

- Historická pravověrnost nezamýšlela učit skutečné rozpory.
- V této teorii by i výrok „Otec je Bůh“ musel být částečně nepravdivý.
- Metoda by mohla učinit jakoukoli rozpornou nauku imunní vůči kritice. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

38. Bransonův argument, že neexistují nová řešení

Beau Branson tvrdí, že každé možné řešení lze zařadit do konečné taxonomie. Každé řešení obsahuje rysy, které jsou buď:

- sporné;
- heretické;
- metafyzicky nákladné;
- nebo nekonzistentní.

Neměli bychom proto jednoduše doufat v dosud neznámý budoucí model. (PhilPapers)

C. Indexikalita, vědomí a osobní sebepoznání

39. Vlastní indexikální argument

Otec v první osobě ví:

> **Já jsem Otec.**

Syn ví:

> **Já jsem Syn, a ne Otec.**

Duch ví:

> **Já jsem Duch, ani Otec, ani Syn.**

Zdá se, že tyto obsahy de se neboli obsahy první osoby jsou perspektivně odlišné. Mají-li proto osoby různé mentální akty nebo centra vědomí, hrozí triteismus. Mají-li jen jediný nerozlišený mentální akt, zdá se skutečné osobní sebepoznání nemožné.

40. Důležité terminologické upřesnění

„Indexical Argument“ není všeobecně standardizované označení jediného antitrinitárního důkazu. V odborné literatuře je článek Scotta Williamse Indexicals and the Trinity především pokusem o řešení: tentýž mentální větný token má být použitelný různými osobami s různými obsahy první osoby. SEP vysvětluje příklad jediného nápisu „Jsem šťastný“, který používají Petr a Pavel a který pokaždé označuje jiného mluvčího. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

Od toho je třeba odlišit argument o Božím poznání „nyní“ v debatě o Boží časovosti, rovněž nazývaný „indexikální argument“.

41. Námitka proti sdílenému mentálnímu jazyku

Proč by božské myšlení mělo sestávat z mentálních větných tokenů podobných jazyku?

Lidé možná mohou myslet nejazykově. Zavedení sdíleného božského mentálního jazyka pak vypadá jako pomocná hypotéza zvlášť zkonstruovaná k řešení problému Trojice. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

42. Jedna mysl, nebo tři mysli?

- Jedna mysl s jedním já se zdá být pouze jednou osobou.
- Tři mysli se třemi perspektivami první osoby se zdají být třemi božskými bytostmi.

43. Argument z vědomí

Sebevědomí se obvykle považuje za konstitutivní pro osobnost. Tři odlišná sebevědomí by proto naznačovala tři osobní substance.

Garrigou probírá odpovídající moderní teorii, která v Bohu předpokládá tři vědomí, a tedy tři inteligence, jako nebezpečí triteismu.

44. Problém jedné vůle

Klasická nauka připisuje Bohu jednu numericky jedinou vůli.

Kritik se ptá:

- Jak mohou být tři osoby s pouhou jednou vůlí skutečnými osobními aktéry?

- Co pak odlišuje osobu od pouhého relačního modu?

45. Problém tří vůlí

Připíše-li se každé osobě vlastní vůle, zdají se existovat tři úplní osobní aktéři.

46. Problém konfliktu

Jsou-li různé vůle ze své podstaty neschopné kdy chtít něco rozdílného, je sporné, zda jsou skutečně různými vůlemi.

47. Argument ze vzájemné lásky proti modelům jednoho já

Otec miluje Syna; Syn miluje Otce.

Jsou-li oba týmž já, může jít pouze o složitě popsanou sebelásku. Jsou-li odlišnými subjekty lásky, hrozí více božských já.

48. Argument z poslání

Otec posílá Syna. Subjekt sice může poslat sám sebe, zdá se však, že biblický jazyk předpokládá posílajícího a poslaného.

49. Argument z modlitby

Ježíš se modlí k Otci.

- Modlí se Bůh sám k sobě?
- Mluví lidská přirozenost k božské osobě?
- Modlí se osoba Syna jako člověk k jiné božské osobě?

Námitka spojuje nauku o Trojici s christologií.

50. Argument ze dvou svědků

Ježíš se odvolává na své vlastní svědectví a svědectví Otce, například v J 8,17-18. Zdá se, že dvě svědectví předpokládají dva subjekty poznání.

51. Argument z asymetrie poznání

Otec zná den a hodinu; podle Mk 13,32 je Syn nezná.

Mají-li oba tentýž numericky jediný božský intelekt, zdá se, že jeden a týž poznávací akt obsahuje současně poznání i neznalost téže skutečnosti.

52. Argument z asymetrie vůle

„Ne co já chci, ale co ty chceš“ (Mk 14,36) zní jako rozdílné akty vůle.

Nauka o dvou přirozenostech odpovídá odkazem na Kristovu lidskou a božskou vůli. Kritik se pak ptá, zda text skutečně rozlišuje přirozenosti, a ne Otce a Syna.

53. Argument z přímluvy Ducha

Podle Ř 8,26-27 se Duch přimlouvá u Boha za svaté. Zdá se, že to vyžaduje buď:

- dva subjekty poznání a jednání;
- nebo dramatizovaný Boží vztah k sobě samému.

54. Problém přenosu vtělení

Mají-li Syn a Otec tentýž intelekt, vůli a skutečnost, proč se Synovy lidské zkušenosti nepřipisují Otci?

D. Metafyzické námitky

55. Problém jednoduchosti

Klasický teismus učí, že Bůh není složen z částí, vlastností ani metafyzických složek.

Jak tedy mohou v Bohu existovat tři skutečné osobní rozdíly?

Dolezalova práce ukazuje, jak ústřední je jednoduchost pro klasický pojem Boha.

56. Argument ze zhroucení identity

Je-li každý božský vztah zcela totožný s jedinou podstatou:

- Otcovství = božská podstata;
- Synovství = božská podstata;

pak se zdá, že z tranzitivity plyne Otcovství = Synovství.

57. Argument ze složenosti

Nejsou-li naopak otcovství a synovství totožné s podstatou, zdá se být Bůh složen z podstaty plus vztahů.

58. Problém subsistujícího vztahu

Tomistická definice přibližně zní:

> **Božská osoba je subsistující vztah.**

Kritik se ptá:

- Jak může vztah subsistovat?
- Jak může vztah poznávat, milovat a jednat?
- Je „subsistující vztah“ vysvětlení, nebo pouze odborný opis?

Garrigou rozvíjí právě tuto tomistickou nauku o osobách a připouští, že odpověď může zpočátku působit méně jasně než námitka.

59. Argument z relační opozice

Osoby se odlišují protikladnými vztahy původu.

Skutečný vztah však obvykle již předpokládá dva odlišné nositele. Zdá se pak, že vztah rozlišení osob předpokládá, místo aby je zakládal.

60. Problém sdílení podstaty

Otec „sdílí“ Synu celou božskou přirozenost.

- Zmnožuje se?
- Přenáší se?
- Má ji Otec před sdílením?
- Je Syn na tomto sdílení závislý?

61. Aseita proti věčnému plození

Aseita znamená existenci ze sebe nebo nezávislost.

Přijímá-li Syn své osobní bytí od Otce, zdá se, že není a se. Vysvětluje-li se pouze jeho osobní odlišnost, nikoli jeho existence, kritik se ptá, zda je toto oddělení srozumitelné.

62. Argument ze závislosti na původu

„Zplozený z Otce“ a „vycházející z Otce“ znějí jako ontologická závislost. Závislost se zdá neslučitelná s rovnocenností a plným božstvím.

63. Argument z předtím a potom

Plození obvykle znamená:

- příčinu a účinek;
- dříve a později;
- plodícího a zplozeného.

Nauka o věčném, bezčasém a nezapříčiněném plození se zdá běžný pojem měnit natolik radikálně, že jeho pozitivní obsah začíná být sporný.

64. Problém bezčasého procesu

Zdá se, že proces zahrnuje posloupnost. Jak může být „vycházení“ zcela bezčasé?

65. Problém nutnosti

Vnitrobožská vycházení mají být nutná. Bůh by pak nemohl existovat jinak.

Kritik se ptá:

- Je osobní láska ještě svobodná?
- Jsou osoby nutnými produkty?
- Je božská svoboda omezena?

66. Monarchie proti rovnocennosti

Ve východních a některých monarchických modelech je Otec zdrojem nebo původem božství.

Námitka zní:

- Buď má Otec ontologickou prioritu;
- nebo „zdroj“ neznamená nic skutečného.

67. Autotheos proti fons divinitatis

Je Syn „Bohem ze sebe“, nebo přijímá své božství od Otce?

Obě formule chtějí chránit rozdílné pravdy, ale zdají se být v napětí.

68. Jeden intelekt, jedna vůle, tři osoby

V klasické metafyzice patří intelekt a vůle k přirozenosti. Existuje tedy pouze jeden božský intelekt a jedna vůle.

V běžném pojmu osoby však intelekt a vůle patří k osobnímu subjektu. Kritik zde vidí rozdílné antropologie osobnosti.

69. Nerozdělená díla proti rozdílným posláním

Opera Trinitatis ad extra indivisa sunt: vnější díla Trojice jsou nerozdělená.

Písmo však říká:

- Otec posílá.
- Syn je poslán a stává se člověkem.
- Duch je vyléván.

Jak mohou být díla numericky jedním, a přece specifická pro osoby?

70. Problém apropriace

Vlastnosti a díla se „přivlastňují“ jednotlivým osobám:

- moc Otci;
- moudrost Synu;
- láska Duchu.

Jsou-li tyto vlastnosti plně společné, zdají se taková přiřazení teologicky zkonstruovaná nebo svévolná.

71. Problém zjevení skrze nerozdělená díla

Jestliže každé vnější dílo konají všechny tři osoby týmž jediným aktem, jak může jakýkoli stvořený účinek zjevovat určitou osobu?

Klasická odpověď sama zní, že Trojici nelze dokázat z přirozených účinků, protože tvůrčí moc je společná všem osobám.

72. Problém úplného božství

Každá osoba má být plně Bohem, nikoli třetinou Boha.

Současně nemá být žádná jednotlivá osoba Trojicí. Kritik se ptá, v jakém smyslu má každá osoba celé božství, aniž má všechny osobní vlastnosti.

73. Problém univerzálií

Je božská přirozenost univerzálií instanciovanou třemi osobami?

Pak hrozí tři instance. Není-li univerzálií, je třeba vysvětlit, jak může být tatáž konkrétní přirozenost třemi netotožnými osobami.

74. Problém individuace

Co činí Otce, Syna a Ducha právě těmito třemi osobami?

- Vztahy původu?
- Osobní vlastnosti?
- Primitivní haecceity?
- Různá vědomí?

Každá možnost přináší vlastní náklady.

75. Problém modality vtělení

Mohl se Otec stát člověkem?

- Pokud ne, má Syn možnost, kterou Otec nemá; pak se liší ve více než ve vztazích.
- Pokud ano, zdá se spojení synovství a vtělení nahodilé nebo zaměnitelné.

76. Argument klasického teismu proti sociální Trojici

Zdá se, že tři vzájemně působící centra vědomí zavádějí změnu, vzájemnou závislost a potřebu relačního doplnění.

77. Dilema jednoduchosti a mnohosti

Čím silněji se zdůrazňuje jednoduchost, tím obtížnější je skutečný osobní rozdíl.

Čím silněji se zdůrazňuje osobní rozdíl, tím obtížnější je jednoduchost.

Reformovaná ortodoxní tradice tento problém znala a chápala jednoduchost právě jako ochranu proti triteistickým formulacím, aniž vylučovala každý druh rozlišení.

E. Biblicko-exegetické námitky

1. Základní kanonické námitky

78. Bůh Starého zákona jako jediné já

Bůh pravidelně mluví jako jediné „já“, nikoli jako „my“:

- Dt 6,4;
- Iz 43,10-11;
- Iz 44,6;
- Iz 45,5-6;
- Iz 46,9.

Námitka nezní pouze „Bůh je jeden“, nýbrž:

> **Jediný Bůh se představuje jako jediné osobní já.**

79. „Jeden Bůh, Otec“

Několik novozákonních textů výslovně ztotožňuje jediného Boha s Otcem:

- J 17,1-3;
- 1K 8,4-6;
- Ef 4,4-6;
- 1Tm 2,5;
- 1Te 1,9-10.

Unitář argumentuje, že Ježíš a Duch nejsou společně s Otcem označeni za jediného Boha.

80. Ježíš jako Mesiáš a Boží Syn

Novozákonní vyznání Ježíše často nazývají:

- Mesiášem;
- Božím Synem;
- Pánem;
- Božím služebníkem;
- tím, koho Bůh pověřil.

Námitka zní, že trinitáři neoprávněně čtou „Boží Syn“ jako „Bůh Syn“.

81. Argument z kérygmatu

Ve Skutcích apoštolové zvěstují:

- Ježíšovo mesiášské poslání;
- ukřižování;
- vzkříšení;
- vyvýšení;
- návrat;
- odpuštění.

Rozvinutá ontologie tří osob se neobjevuje jako výslovné téma jejich zvěstování evangelia.

82. Žádná výslovná podmínka spásy

Nikde nezní novozákonní výzva ke spáse:

> **Věř, že Bůh je jedna podstata ve třech osobách.**

To se uvádí proti pozdějším silným výrokům Athanasiova vyznání o nutnosti pro spásu.

83. Triadické texty nedokazují Trojici

Otec, Syn a Duch mohou být zmiňováni společně, aniž z toho plyne:

- soupodstatnost;
- souvěčnost;
- stejná všemohoucnost;
- jedna numerická podstata;
- tři subsistující vztahy.

84. Matouš 28,19

„Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“ zakládá:

- triadickou křestní formuli;
- nikoli nutně trinitární ontologii.

Jednotné číslo „jméno“ se využívá trinitárně; námitka zní, že společný náboženský odkaz nedokazuje totožnost podstaty.

85. Druhý list Korintským 13,13

Kristova milost, Boží láska a společenství Ducha jsou zmiňovány společně.

Antitrinitáři namítají:

- „Bůh“ zde zjevně označuje Otce;
- společný výskyt nedokazuje rovnocennost.

86. Argument z Elohim proti důkazu plurality

Množné číslo Elohim se pojí se slovesy v jednotném čísle a i tehdy označuje jediný referent. Jeho gramatická forma proto nedokazuje víceosobnost.

87. Genesis 1,26 jako nebeská rada

„Učiňme člověka“ by bylo možné chápat jako Boží řeč k jeho nebeské radě nebo andělům.

Námitka proti trinitárnímu čtení zní:

- Text nezmiňuje Syna ani Ducha.
- Následné provedení je v jednotném čísle.
- Ani více nebeských mluvčích by ještě nebylo Trojicí.

88. Anděl JHWH jako zmocněnec

Anděl Hospodinův mluví s božskou autoritou, protože podle staroorientálního principu posla zastupuje zmocněnec odesílatele.

Z toho neplyne, že anděl je druhou božskou osobou.

89. Slovo a Moudrost jako personifikace

Přísloví 8 a podobné mudroslovné texty by mohly být básnickými personifikacemi.

Pak nedokazují:

- osobní preexistenci Krista;
- věčné plození;
- ani druhou božskou osobu.

90. Ekonomická proti imanentní Trojici

Bible by mohla učit trojí řád spásy:

- Bůh jedná skrze svého Mesiáše;
- prostřednictvím svého Ducha;

aniž cokoli tvrdí o třech věčných vnitrobožských osobách.

2. Námitky proti Kristovu božství

91. Jan 1,1

Antitrinitární čtení tvrdí:

- theos bez členu je kvalitativní nebo neurčité;
- Logos je „božský“, nikoli „ten Bůh“;
- „u Boha“ ho odlišuje od Boha;
- Logos nemusí již být samostatnou osobou.

92. Jan 1,18

Diskutuje se o textových variantách „jednorozený Bůh“ a „jednorozený Syn“.

Námitka zní, že sporný text nesmí nést základní důkazní břemeno.

93. Jan 8,58

„Dříve než Abraham byl, já jsem“ nemusí citovat Ex 3,14.

Alternativní vysvětlení:

- výpověď o preexistenci;
- mesiášská přednost;
- idiomatické použití ego eimi;
- přítomnost předurčené identity.

94. Jan 10,30

„Já a Otec jsme jedno“ by mohlo znamenat jednotu v:

- záměru;
- díle;
- ochraně;
- svědectví;

srovnatelnou s jednotou učedníků v J 17,20-23. Svědkové Jehovovi používají právě toto srovnání. (JW.ORG)

95. Jan 20,28

Tomáš říká: „Můj Pán a můj Bůh.“

Opačná čtení:

- zvolání adresované Bohu;
- Ježíš jako plně zmocněný zástupce;
- funkční, nikoli ontologické oslovení jako Boha.

Tyto alternativy jsou různě silné, patří však do úplného výčtu.

96. Římanům 9,5

Interpunkce řeckého textu by mohla rozhodovat o tom, zda se „Bůh nade vším“ vztahuje na Krista, nebo na Otce.

97. Titovi 2,13 a 2. Petrův 1,1

Konstrukce Granvilla Sharpa se čte trinitárně jako označení Ježíše za „Boha a Spasitele“.

Námitky se týkají:

- syntaxe;
- výjimek;
- stylistické paralelnosti;
- různých referentů.

98. Židům 1,8

„Tvůj trůn, Bože“ by mohlo být královským oslovením mesiášského krále. Bezprostředně potom stojí: „Proto tě, Bože, pomazal tvůj Bůh.“

Kritik zde vidí význačného krále, který je nicméně podřízen Bohu.

99. Filipským 2,6

Výraz harpagmos se vykládá různě:

- Kristus měl rovnost;
- Kristus nesáhl po rovnosti;
- Kristus nevyužil své postavení sobecky.

Antitrinitáři zdůrazňují možné čtení, že Ježíš se právě nepokusil být roven Bohu.

100. Koloským 1,15

„Prvorozený všeho stvoření“ je údajně nejjednodušší chápat jako prvního tvora.

Trinitární odpověď poukazuje na hodnost, dědické právo a následující výroky o stvoření. Námitka zůstává hlavním argumentem ariánských skupin. (JW.ORG)

101. Zjevení 3,14

Archē tēs ktiseōs by mohlo znamenat „počátek“ nebo prvního člena stvoření, nikoli jeho původce či vládce.

102. Přísloví 8,22

Ztotožní-li se personifikovaná Moudrost s preexistujícím Kristem, zdá se, že „Hospodin mě stvořil“ podporuje stvořenost.

Trinitární obhájce se musí rozhodnout, jak silně vůbec trvat na christologickém ztotožnění.

103. Izajáš 9,5

„Mocný Bůh“ by mohlo být královským trůnním jménem nebo zástupným označením. Ne každý nositel božského titulu je totožný s JHWH.

104. Micheáš 5,1

„Původ odpradávna“ nemusí znamenat metafyzickou věčnost, ale mohl by odkazovat na davidovský nebo starobylý původ.

105. Argument z proskynese

Řecké proskyneō může označovat jak božské uctívání, tak vzdání pocty lidským autoritám.

Ne každé poklonění Ježíši proto automaticky dokazuje jeho božství.

106. Argument z delegované pravomoci

Ježíš:

- odpouští hříchy;
- soudí;
- koná zázraky;
- dává život;
- přijímá čest;

protože mu Bůh tuto pravomoc dal. Delegované božské funkce by zmocněnce nečinily samotným Bohem.

3. Argumenty z podřízenosti a lidství

107. „Otec je větší než já“

J 14,28 se zdá vyslovovat přímou nerovnost.

Pravověrná odpověď rozlišuje ekonomickou či lidskou nízkost od rovnosti podstaty. Kritik se ptá, zda toto rozlišení pochází z textu, nebo z dogmatu.

108. „Syn nemůže sám od sebe nic činit“

J 5,19.30 se čte jako závislost.

109. „Hlavou Krista je Bůh“

1K 11,3 naznačuje trvalou hierarchii.

110. „Kristus je Boží“

1K 3,23:

> **Vy jste Kristovi a Kristus je Boží.**

111. Konečné podřízení Syna

Podle 1K 15,24-28 se i sám Syn podřídí tomu, kdo mu všechno podřídil.

Námitka zní, že to popisuje více než dočasnou pozemskou podřízenost.

112. Ježíš má Boha

- J 20,17;
- Ef 1,17;
- Zj 3,12.

Zdá se, že bytost, která má nad sebou Boha, sama není týmž nejvyšším Bohem.

113. Ježíš přijímá život

J 5,26:

> **Otec dal Synu, aby měl život sám v sobě.**

Přijatý život ze sebe se jeví jako paradoxní.

114. Ježíš přijímá pravomoc

- Mt 28,18;
- J 5,22-27;
- Da 7,13-14.

Kdo přijímá veškerou pravomoc, zřejmě ji původně nemá ze sebe.

115. Bůh činí Ježíše Pánem a Kristem

Sk 2,36 se uvádí proti věčnému, neměnnému Kristovu panství.

116. Bůh vyvyšuje Ježíše

Fp 2,9:

> **Proto ho také Bůh vyvýšil nade vše.**

Bůh vyvyšuje; Ježíš je vyvýšen.

117. Bůh křísí Ježíše

Četné apoštolské texty rozlišují Boha jako jednajícího a Ježíše jako vzkříšeného.

118. Ježíš roste a učí se

- L 2,40.52;
- Žd 5,8.

Vševědoucí božský subjekt by nemohl růst v moudrosti ani se učit poslušnosti.

119. Ježíš neví všechno

Mk 13,32 je christologickým i trinitárním problémem.

120. Ježíš je pokoušen

Podle Jk 1,13 nemůže být Bůh pokoušen; Ježíš byl pokoušen.

121. Ježíš umírá

Bůh je nesmrtelný; Ježíš zemřel.

Nauka o dvou přirozenostech říká, že osoba Syna zemřela podle své lidské přirozenosti. Kritik se ptá, zda je to srozumitelné řešení, nebo pouze formální.

122. Ježíš se modlí k Bohu

Pravidelná modlitba, poslušnost a závislost se chápou jako známky lidského Mesiáše.

123. „Bože můj, Bože můj“

Zdá se, že výkřik opuštěnosti Bohem ukazuje skutečný vztah já-ty mezi Ježíšem a Bohem.

4. Námitky proti osobnosti a božství Ducha

124. Duch jako Boží moc

Duch je popisován jako:

- vylévaný;
- přijímaný;
- dávaný;
- rozdělovaný;
- naplňující;
- pomazávající.

Zdá se, že se to hodí spíše k Boží působící moci nebo přítomnosti než k osobě.

125. Argument ze křtu v osobě

Lidé jsou křtěni nebo naplňováni „Duchem svatým“. Kritici tvrdí, že člověk není „naplněn osobou“.

126. Argument z personifikace

Duch:

- mluví;
- vyučuje;
- vede;
- svědčí.

Personifikovány jsou však i moudrost, hřích, smrt a krev. Osobní slovesa sama proto nedokazují osobnost. Svědkové Jehovovi tento argument výslovně předkládají. (JW.ORG)

127. Argument z gramatického rodu

Pneuma je gramaticky středního rodu. Mužská zájmena v řečech na rozloučenou by se mohla vztahovat k mužskému paraklētos a nedokazují metafyzickou osobnost.

128. Argument z chybějícího vlastního jména

Otec a Syn mají osobní označení; Duch nedostává jednoznačné osobní vlastní jméno.

129. Argument z chybějícího trůnu

Vidění ukazují Otce a Syna nebo Boha a Beránka, neukazují však vždy třetí osobu na trůnu.

130. Argument z přivlastňování

Výrazy jako:

- Duch Boží;
- můj Duch;
- Duch Kristův;

by mohly označovat vlastnictví nebo působící moc, nikoli třetí osobu.

131. Skutky 5

Ananiáš lže Duchu svatému, a tím Bohu.

Námitka zní, že znevažování Boží působící přítomnosti nebo jeho zmocněnce by mohlo platit za lež Bohu, aniž by dokazovalo identitu nebo osobnost.

132. Duch jako dar

Osoba může dávat dary; sám Duch je však také nazýván darem.

133. Argument z vynechání

Mnohé Pavlovy pozdravy zmiňují Otce a Syna, aniž jmenují Ducha jako třetího rovnocenného odesílatele.

134. Argument z pozdní pneumatologie

I v některých obdobích raných církevních dějin zůstávalo postavení Ducha sporné déle než postavení Syna. To se chápe jako známka toho, že jeho plné božství a osobnost vyplývají z Písma méně jasně.

F. Textově kritické a hermeneutické námitky

135. Comma Johanneum

Trinitárně znějící dodatek v 1J 5,7-8 o Otci, Slovu a Duchu, „a tito tři jsou jedno“, chybí v nejstarších a nejlepších řeckých rukopisech.

Z toho neplyne, že Trojice je nepravdivá. Vyvrací to však použití tohoto dodatku jako původního důkazního textu.

Zvláště důležité: Garrigouův starší výklad stále cituje tento text v podobě, kterou podle dnešní textové kritiky nelze považovat za původní.

136. Obvinění z interpolace Matouše 28,19

Někteří antitrinitáři tvrdí, že trinitární křestní formule byla doplněna později.

Touto námitkou je třeba se zabývat, přestože její rukopisný základ je podstatně slabší než v případě Comma Johanneum.

137. První list Timoteovi 3,16

Varianty „Bůh byl zjeven v těle“ a „on/který byl zjeven“ mění bezprostřední christologickou důkazní hodnotu.

138. Skutky 20,28

Varianty a překlady ovlivňují znění „Boží církev, kterou získal svou vlastní krví“.

139. Juda 5

Varianty „Ježíš“, „Pán“ a „Bůh“ ovlivňují, zda je Ježíš výslovně označen za toho, kdo zachránil Izrael z Egypta.

140. Jan 1,18

„Jednorozený Bůh“ proti „jednorozenému Synu“ je dalším textově kritickým ohniskem.

141. Argument z interpunkce

Nejstarší rukopisy neobsahují tutéž moderní interpunkci. U textů jako Ř 9,5 může členění vět nabýt teologického významu.

142. Argument z překladové předpojatosti

Psaní velkých písmen u:

- Ducha;
- Slova;
- Syna;

a také použití členů a volba zájmen by již mohly do překladu vnášet trinitární výklad.

143. Argument z kruhu u analogia fidei

Trinitární texty se čtou ve světle Trojice; tato čtení se pak uvádějí jako důkaz Trojice.

144. Argument z nedourčenosti důkazních textů

Téměř ke každému trinitárnímu důkaznímu textu existují rozdílné výklady i mezi trinitárními exegety.

Unitář argumentuje:

> **Jestliže ani trinitární odborníci nečtou text jednotně jako důkaz Trojice, nemůže tento text nauku jednoznačně zakládat.**

145. Argument ze synopticko-janovského vývoje

Synoptici představují Ježíše převážně jako mesiášského člověka; Jan údajně obsahuje pozdější, vyšší christologii.

146. Argument z kanonické rozmanitosti

Různí novozákonní autoři mohli zastávat rozdílné christologie a pneumatologie. Harmonizovaná nauka o Trojici tyto rozdíly zahlazuje.

147. Argument z ekonomického proti ontologickému jazyku

Výroky o tom, co Otec, Syn a Duch činí v dějinách spásy, automaticky neopravňují k výrokům o tom, jak Bůh věčně existuje sám v sobě.

G. Historické námitky a námitky z dějin dogmatu

148. Argument z vývoje

Nauka se ve své plně rozvinuté terminologii neobjevuje ihned, ale roste po několik staletí.

Námitka zní:

> **Apoštolské zjevení nebylo pouze jazykově zpřesněno, ale ontologicky rozšířeno.**

149. Argument z Nikaje a Konstantinopole

Nikaja roku 325 se soustředila především na vztah Otce a Syna. Podrobnější určení Ducha přišlo později ve čtvrtém století.

To se chápe jako postupná konstrukce nauky.

150. Argument, že Konstantin vynalezl Trojici

Populární podoba tvrdí, že císař Konstantin nechal na nikajském koncilu Ježíše „prohlásit za Boha“.

Tato formulace je historicky hrubá. Vážnější varianta se však ptá na:

- císařské svolání;
- politický zájem o jednotu;
- vyhnanství odpůrců;
- státní prosazování dogmatických rozhodnutí.

151. Argument z císařského prosazování

I když Konstantin nauku nevynalezl, císařská moc a církevní instituce údajně podstatně přispěly k tomu, která pozice později platila za pravověrnou.

152. Argument z přednikajské podřízenosti

Mnozí přednikajští autoři mluví o Synu způsobem, který by později působil přinejmenším zavádějícím nebo nedostatečným dojmem.

Remonstranti, semiariáni a sociniáni používali právě tento historický argument proti tvrzení, že plně nikajská nauka existovala od počátku.

153. Argument z homoousios

Homoousios není biblický výraz. Kritik se ptá:

- Proč musí být mimobiblická metafyzická kategorie závazná?
- Vylučuje alternativní biblické způsoby vyjadřování?
- Vnáší významy z antické filozofie?

154. Teze o helenizaci

Podle teze spojované především s Adolfem von Harnackem bylo prosté Ježíšovo evangelium proměněno v dogmatický systém prostřednictvím řeckých metafyzických pojmů.

Dnešní výzkum chápe „helenizaci“ jako složitý a sporný historiografický pojem; kritizována je zejména jeho neurčitost. (Cambridge University Press & Assessment)

155. Argument z pohanských triád

Babylonské, egyptské, řecké nebo římské božské triády údajně ovlivnily křesťanskou Trojici.

Svědkové Jehovovi tuto genealogii výslovně zastávají. (JW.ORG)

Silnější kritická odpověď musí rozlišovat mezi:

- pouhými skupinami tří bohů;
- triadickými symboly;
- emanacionistickými triádami;
- a konkrétní formulí jedné numericky jediné podstaty ve třech soupodstatných osobách.

Samotná podobnost v čísle tři nedokazuje historickou závislost.

156. Problém vývoje nebo změny dogmatu

Kdy je pozdější zpřesnění legitimním vývojem a kdy vynálezem?

To je jedna z ústředních historických otázek celého souboru.

157. Argument z koncilní autority

Protestantští obhájci musí vysvětlit, proč přijímají Nikaju a Konstantinopol, jestliže pouze Písmo je neomylnou normou.

Římskokatoličtí a pravoslavní obhájci musí vysvětlit, jak se rozpoznává autorita samotného koncilu.

158. Argument z Filioque

Západ a Východ se neshodují v tom, zda Duch vychází:

- z Otce;
- nebo z Otce i Syna.

Kritik usuzuje:

- Podstatný vnitrobožský vztah není jednoznačně vymezen ani uvnitř historických trinitárních církví.

159. Argument z Athanasiova vyznání

Takzvané Athanasiovo vyznání není jednoduše osobním dílem Athanasia. Námitka míří proti jeho používání jako přímého svědectví nikajské generace.

160. Sociniánské schéma úpadku

Sociniáni čtou dějiny dogmatu jako úpadek:

- raná evangelijní čistota;
- přednikajský subordinacionismus;
- ponikajský triteismus;
- scholastická metafyzická překomplikovanost.

Muller ukazuje, že tato polemika přinutila reformovanou ortodoxii nově a kritičtěji vzájemně vztáhnout Písmo, církevní otce a filozofické pojmy.

161. Argument, že dějiny píše vítěz

Dnes předávané kategorie „pravověrný“ a „heretický“ pocházejí z velké části z vítězné tradice. Spisy odpůrců se opisovaly méně často, někdy byly ničeny nebo citovány pouze ve vyvráceních.

162. Argument z pronásledování

Státní či církevní trestání ariánů, sociniánů a dalších antitrinitářů se uvádí jako známka toho, že tam, kde důkazy nepřesvědčily, zasáhla společenská moc.

Historické pronásledování samozřejmě nedokazuje nepravdivost nauky, je však legitimním tématem dějin její recepce.

H. Námitky proti určitým moderním modelům

163. Sociální trinitarismus

Tři plně osobní centra vědomí a jednání vypadají jako tři bohové.

SEP shrnuje základní problém takto: tři numericky různá já se zdají být třemi věcmi; má-li každé božskou přirozenost, zdají se být třemi bohy. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

164. Swinburneův model

Richard Swinburne popisuje tři božské osoby s kauzálními vztahy původu a dokonale koordinovanou láskou.

Námitky:

- triteismus;
- závislost na Otci jako zdroji;
- možná nestejná aseita;
- jednota pouze prostřednictvím nutné spolupráce.

165. Božské společenství jako Bůh

Je-li „Bůh“ společenstvím, nemusí být každá osoba Bohem v témž smyslu jako společenství.

166. Craigova trojosobní mysl

William Lane Craig navrhuje jednu božskou mysl nebo duši se třemi osobními centry vědomí nebo soubory rozumových schopností.

Námitka:

- Buď je jediná duše vlastním já;
- nebo jsou tři centra odlišnými já;
- pouhé soubory schopností se nezdají být úplnými osobami.

167. Klasický latinský trinitarismus jednoho já

Jediné božské já se třemi způsoby osobní subsistence hrozí redukcí biblických vztahů já-ty na modality jediného subjektu.

168. Leftowův model tří životních linií

Brian Leftow přirovnává Trojici k jednomu já, které má tři paralelní životní dráhy.

Námitky:

- vysvětlování nejasného pomocí scénářů cestování časem nebo vícenásobného života;
- jedna osoba třikrát místo tří osob;
- nejasná individuace životních linií. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

169. Barth a Rahner

„Způsoby bytí“ nebo „způsoby subsistence“ mají zabránit modalismu, kritikům však připadají jako zvlášť propracované mody jediného já.

170. Trinitarismus relativní identity

Model může učinit sedm standardních vět formálně konzistentními, možná však za cenu revizionistické teorie identity.

171. Konstituční trinitarismus

Táž konstituující skutečnost s různými osobami možná identitu neřeší, ale nahrazuje ji stejně obtížným metafyzickým vztahem.

172. Mereologický trinitarismus

Struktury části a celku ohrožují:

- jednoduchost;
- plné božství každé osoby;
- a Boží nesloženost.

173. Monarchický trinitarismus

Pouze Otec je označen za jediného Boha; Syn a Duch jsou plně božští a jsou s ním neoddělitelně spojeni.

Námitka:

- „Bůh“ se o Otci a o Synu/Duchu vypovídá v rozdílném smyslu;
- nikajská rovnocennost by mohla být oslabena.

174. Tomistický relační model

Nejsilnější klasická verze tvrdí:

- jednu numerickou podstatu;
- tři subsistující vztahy původu;
- reálné rozlišení pouze prostřednictvím relační opozice.

Námitky:

- vysoká pojmová složitost;
- nejasný pozitivní pojem subsistujícího vztahu;
- napětí mezi totožností vztahů s podstatou a jejich reálným rozlišením.

Tomáš probírá pojem, jednotu a počet Trojice v rámci schématu námitka-odpověď v Summa theologiae.

175. Scotistický model

Formální rozlišení mohou jasněji odlišovat osobní a podstatné znaky, zdají se však zavádět do Boha další formální skutečnosti.

176. Mysterianismus

Negativní podoba:

> **Víme, že Bůh je trojjediný, ale ne jak.**

Pozitivní podoba:

Nauka se jeví jako rozporná, je však na základě božského zjevení racionálně uvěřitelná.

Námitky:

- zvláštní zacházení;
- nedostatečný významový obsah;
- záměna tajemství a rozporu;
- žádné kritérium pro odlišení jiných náboženských paradoxů. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

177. Van Tilův přístup založený na paradoxu

Námitka zní, že se logika přísně používá proti odpůrcům, ale při vlastních obtížích se odvolává na paradox a tajemství.

Bosserman tuto možnou kritiku formuluje velmi ostře: postup by mohl vypadat jako „logika, když se hodí; pozastavení logiky, když se nehodí“.

178. Dialetheistický trinitarismus

Parakonzistentní teorie může zabránit explozi, avšak pouze za cenu přijetí skutečných rozporů v nauce o Bohu.

I. Židovské, islámské a další konfesní námitky

179. Židovská námitka ze Šema

Šema Jisrael vyznává JHWH jako jediného Boha Izraele. Židovská kritika často chápe křesťanskou Trojici jako porušení nerozdělené božské jednoty.

180. Židovský problém vtělení

Bůh je:

- nesrovnatelný;
- neviditelný;
- nikoli lidský;
- netělesný.

Vtělení božské osoby se proto jeví jako překročení hranice mezi Stvořitelem a tvorem.

181. Středověký židovský argument z jednoduchosti

Absolutní božská jednota údajně vylučuje skutečnou osobní mnohost v Bohu.

182. Islámská námitka z tawḥīdu

Bůh je naprosto jeden, bez společníků nebo osobních spolubožstev. Trojice se jeví jako širk, tedy přidružování.

183. Koránská námitka „Neříkejte tři“

Ústřední jsou:

- súra 4,171;
- 5,72-75;
- 5,116;
- 112.

Ježíš je Mesiáš a posel, nikoli však božská osoba uvnitř trojjediného Boha.

184. Islámská námitka proti plození

Bůh neplodí a není zplozen. Křesťanské „věčné plození“ se kritizuje jako nepřípustný nebo nesrozumitelný zvláštní význam pojmu plození.

185. Problém tří atributů

Zakládají-li Otec, Slovo a Duch jako věčné božské skutečnosti osobní rozlišení, proč ne také:

- vědění;
- moc;
- vůle;
- život;
- moudrost?

Proč vznikají právě tři osoby, a ne mnoho?

Filozofický výklad židovských a islámských námitek zdůrazňuje jak nebezpečí triteismu, tak problém zdánlivě svévolného omezení na tři. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

186. Svědkové Jehovovi

Jejich model zní:

- pouze Otec je všemohoucí Bůh;
- Syn je první a nejvyšší tvor;
- Duch je Boží činná síla.

Jejich hlavní argumenty se soustřeďují na Ko 1,15, Zj 3,14, J 14,28 a zdánlivě neosobní řeč o Duchu. (JW.ORG)

187. Biblický unitarismus

Pouze Otec je jediný Bůh; Ježíš je lidský Mesiáš, případně s různým chápáním jeho preexistence.

188. Socinianismus

Klasicky:

- žádná osobní preexistence Ježíše;
- žádná božská přirozenost Krista;
- Trojice a nauka o dvou přirozenostech odporují Písmu a rozumu.

Rakovský katechismus je jedním z nejdůležitějších historických primárních pramenů. SEP ho shrnuje jako obsáhlé vypořádání s hlavními trinitárními texty. (Stanford Encyclopedia of Philosophy)

189. Christadelfiánské námitky

Typicky:

- Bůh je jedna osoba, Otec;
- Ježíš začíná jako lidský Boží Syn;
- Duch je Boží moc;
- preexistence spočívá v Božím plánu, nikoli v dřívější osobní existenci.

190. Letniční hnutí Jednoty

Otec, Syn a Duch nejsou tři věčné osoby, ale způsoby zjevení nebo spásného působení jediného Boha, jehož jméno je Ježíš.

Námitka proti pravověrné Trojici zní, že z biblických projevů činí tři centra.

191. Pojetí Svatých posledních dnů

Otec, Syn a Duch svatý jsou tři oddělené bytosti, sjednocené záměrem.

To současně ukazuje, proč pouhá formule „tři osoby, sjednocené v lásce a cíli“ ještě nepředstavuje nikajskou nauku o Trojici. Oficiální nauka LDS výslovně rozlišuje členy Božstva jako oddělené bytosti. (churchofjesuschrist.org)

192. Liberální a symbolická kritika

Trojice údajně není výpovědí o Boží metafyzické struktuře, nýbrž symbolickým shrnutím křesťanské zkušenosti s Bohem:

- Bůh nad námi;
- Bůh s námi;

- Bůh v nás.

Námitka zní, že klasická ontologie zpředmětňuje náboženské symboly.

J. Epistemické, pastorační a morální námitky

193. Argument, že nauka není nutná ke spáse

Jestliže apoštolové uznávali lidi za spasené na základě jednodušších vyznání Krista, nemůže být pozdější metafyzické vyznání nutnou podmínkou spásy.

194. Argument z přístupnosti

Nauka ústřední pro spásu by musela být dostatečně srozumitelná pro:

- děti;
- prosté věřící;
- lidi bez filozofického vzdělání.

Zdá se, že historický odborný jazyk tomuto principu odporuje.

195. Námitka proti hrozbě ztráty spásy v Athanasiově vyznání

Zdá se morálně problematické činit věčnou spásu závislou na přijetí vysoce složité formule, sporné i mezi odbornými teology.

196. Argument z vysvětlující síly

Které pozorování vysvětluje Trojice lépe než unitářský pojem Boha?

Kritik požaduje pozitivní poznávací přínos, nikoli pouze možnost držet různé texty pohromadě.

197. Ockhamův argument

Jediné božské já plus lidský Mesiáš a božská moc jsou ontologicky jednodušší než:

- jedna podstata;
- tři osoby;
- dvě vycházení;
- čtyři vztahy;
- pět pojmových znaků (notiones);
- nerozdělená vnější díla.

Jednoduchost nedokazuje pravdu, ovlivňuje však důkazní břemeno.

198. Argument z praktické zbožnosti

Mnozí křesťané se fakticky modlí:

- k Otci;
- skrze Syna;
- v Duchu.

Jiní se modlí přímo k Ježíši nebo k Duchu. Kritici vidí v proměnlivé praxi známku pojmové nejistoty.

199. Argument z relevance

Nauka o Trojici se často obsáhle obhajuje, ale pro etiku, pastoraci a každodenní zbožnost údajně přináší jen málo zřetelných rozdílů.

200. Feministická kritika

Výhradně mužská osobní označení by mohla upevňovat patriarchální obrazy Boha.

Silnější varianta nutně nepopírá každou nauku o Trojici, nýbrž určité jazykové a mocenské modely.

201. Argument z projekce proti sociální Trojici

Teologové údajně promítají do Boha svou oblíbenou formu společnosti:

- monarchii;
- společenství;
- rovnost;
- hierarchii;
- vzájemnost.

Trojice se stává teologickou legitimizací politických ideálů.

202. Protiargument k „Bůh je láska“

Trinitáři někdy argumentují:

- 1. Bůh je věčně láska.
- 2. Láska vyžaduje protějšek.
- 3. Proto musí existovat několik věčných osob.

Námitky:

- Sebeláska by mohla stačit.
- Bůh by mohl znát a milovat možné tvory.
- Dvě osoby by stačily.
- Třetí milující z toho neplyne.
- Argument nedokazuje Syna ani Ducha ani jejich konkrétní vztahy.

203. Námitka proti transcendentálnímu argumentu pro Trojici

Někteří stoupenci Van Tila tvrdí, že pouze Trojice může zakládat jednotu a mnohost, logiku a osobní poznání.

Kritik se ptá:

- Proč nestačí unitářský Bůh?
- Jak z jednoho a mnohého vyplývá právě trojosobnost?
- Předpokládá důkaz již křesťanské zjevení?
- Byla nemožnost všech alternativ skutečně prokázána?

Bosserman rozvíjí zvlášť ambiciózní podobu tohoto argumentu, zároveň však uznává nebezpečí nekonzistentního odvolávání na paradox.

204. Argument z konsenzu

Jestliže se i pravověrní trinitáři výrazně neshodují v následujících bodech:

- pojem osoby;
- počet center vědomí;
- vůle;

- aseita Syna;
- Filioque;
- monarchie Otce;
- jednoduchost;
- logika identity;

pak není jasné, která přesně vymezená nauka má platit za biblicky dokázanou.

205. Dilema obsahové chudosti nebo hereze

Čím obsahově chuději se nauka formuluje, tím snáze je konzistentní, ale tím méně říká.

Čím obsažněji se modeluje, tím silněji hrozí:

- modalismus;
- triteismus;
- subordinacionismus;
- parcialismus;
- složenost.

III. 25 ústředních problémových oblastí

Následující klíčové problémy si zaslouží zvlášť pečlivé posouzení:

- 1. Klasický logický problém sedmi vět.
- 2. Tranzitivita identity.
- 3. Leibnizův zákon a osobní vlastnosti.
- 4. Počítání: proč ne tři bohové?
- 5. Dilema modalismu nebo triteismu.
- 6. Problém čtveřice.
- 7. Problém trojjedinosti.
- 8. Indexikální argument / argument de se.
- 9. Jeden intelekt a vůle proti třem osobám.
- 10. Tři centra vědomí proti monoteismu.
- 11. Božská jednoduchost a skutečné vztahy.
- 12. Aseita proti věčnému plození.
- 13. Nerozdělená díla proti rozdílným posláním.
- 14. „Jediný Bůh je Otec.“
- 15. Texty o Ježíšově podřízenosti.
- 16. Mk 13,32 a Synova neznalost.
- 17. Duch jako moc místo osoby.
- 18. Ekonomické triády nedokazují imanentní Trojici.
- 19. Přednikajský subordinacionismus.
- 20. Helenizace a mimobiblická metafyzika.
- 21. Vývoj od Nikaje ke Konstantinopoli.
- 22. Relativní identita jako revizionistická logika.
- 23. Sociální trinitarismus jako triteismus.
- 24. Mysterianismus jako zvláštní zacházení.
- 25. Biblická nedourčenost a konkurenční pravověrné modely.

IV. Odborná literatura

Primární prameny a historická polemika

- Rakovský katechismus - klasická sociniánská argumentace.
- John Biddle - zejména proti osobnosti a božství Ducha.
- Samuel Clarke, The Scripture-Doctrine of the Trinity - subordinacionistická rekonstrukce.
- Joseph Priestley - historická a racionální kritika.
- Fausto a Lelio Sozzini - sociniánská christologie.
- Arius, pokud jej lze rekonstruovat z fragmentů a podání odpůrců.
- Eunomius - radikální anomojská námitka proti soupodstatnosti.
- Oficiální literatura svědků Jehovových jako současná ariánská forma argumentace. (JW.ORG)

Logika a analytická filozofie

- Richard Cartwright, On the Logical Problem of the Trinity
- Peter Geach, Reference and Generality
- James Cain, The Doctrine of the Trinity and the Logic of Relative Identity
- Peter van Inwagen, And Yet They Are Not Three Gods But One God
- Keith Yandell, The Most Brutal and Inexcusable Error in Counting?
- C. Stephen Layman, Tritheism and the Trinity
- Edward Feser, Swinburne's Tritheism
- Jeffrey Brower a Michael Rea, Material Constitution and the Trinity
- Trenton Merricks, Split Brains and the Godhead
- Scott Williams, Indexicals and the Trinity
- Beau Branson, The Logical Problem of the Trinity
- Beau Branson, No New Solutions to the Logical Problem of the Trinity
- Justin Mooney, A New Logical Problem for the Doctrine of the Trinity
- J. C. Beall, práce o rozporné trinitární logice
- William Hasker, práce o sociální Trojici a vědomí
- E. Yang, Monotheism and the Trinity jako aktuální celkový výklad filozofické debaty. (PhilPapers)

Feinbergův seznam literatury zpřístupňuje starší jádro této debaty, mimo jiné práce autorů Porter, King-Farlow, Howe, Layman, Cain, Bartel, Yandell, Kelly, Feser, van Inwagen, Martinich, Geach, Power, Cartwright, Wiggins a Zeis.

Historický výzkum

- Lewis Ayres, Nicaea and Its Legacy
- Khaled Anatolios, Retrieving Nicaea
- Michel René Barnes
- Christopher Beeley a Mark Weedman, The Bible and Early Trinitarian Theology
- Richard A. Muller, Post-Reformation Reformed Dogmatics, svazek 4
- Adolf von Harnack jako hlavní představitel teze o helenizaci
- Novější výzkum nikajského koncilu a jeho rozmanitých teologických souvislostí. (Cambridge University Press & Assessment)

Další teologická literatura

Zvlášť cenní jsou:

- Garrigou-Lagrange pro klasické námitky týkající se identity, vztahů, plození a jednoduchosti.
- Tomáš Akvinský, Summa theologiae I, q. 27-43, pro systematické schéma námitka-odpověď.
- Feinberg, No One Like Him, pro evangelikální syntézu a analytickou literaturu.
- Muller, Post-Reformation Reformed Dogmatics, zvláště pro sociniány, remonstranty a reformované ortodoxní odpovědi.
- Dolezal, God without Parts, pro spojení jednoduchosti a nauky o Trojici.
- Bosserman pro paradox, Van Tila, transcendentální argumentaci a její vnitřní kritiku.
- Geisler, jehož systematická teologie výslovně probírá tvrzení, že tajemství víry odporují logice, jako apologetický problém.

V. Otázky pro posouzení námitek

Při posouzení námitky pomáhá šest otázek:

- 1. Přesná věroučná výpověď: kterou větu nauky o Trojici námitka napadá?
- 2. Steelman: argument v nejsilnější možné podobě, pokud možno sylogisticky.
- 3. Zastánci: kdo tuto podobu skutečně zastával?
- 4. Dosah: zasahuje argument dogma, nebo pouze model?
- 5. Možnosti odpovědi: tomistická, reformovaná, sociálně trinitární, na základě relativní identity atd.
- 6. Náklady odpovědi: jaké nové problémy řešení vytváří?

Přitom je třeba se vyvarovat dvou apologetických chyb:

- vyvracet slabé populární argumenty, a přitom ignorovat silnější akademické verze;
- představovat jednu možnou odpověď jako jediné pravověrné řešení.

Rozhodující vůdčí myšlenka by měla znít:

> **Ne každá obtíž je rozpor, ne každá formální konzistence je vysvětlení, ne každé vyvrácení modelu je vyvrácení Trojice - a ne každá biblická trojice již dokazuje nikajské dogma.**

Příloha: Internetové zdroje

[1] Stanford Encyclopedia of Philosophy: Trinity

https://plato.stanford.edu/entries/trinity/

[2] JW.ORG: What About Trinity “Proof Texts”?

https://www.jw.org/en/library/brochures/Should-You-Believe-in-the-Trinity/What-About-Trinity-Proof-Texts/

[3] Beau Branson: The Logical Problem of the Trinity

https://philarchive.org/archive/BRATLP-3

[4] Justin Mooney: A New Logical Problem for the Doctrine of the Trinity

https://philarchive.org/rec/MOOANL-3

[5] PhilPapers: No New Solutions to the Logical Problem of the Trinity

https://philpapers.org/rec/BRANNS

[6] JW.ORG: What Does the Bible Say About God and Jesus?

https://www.jw.org/en/library/brochures/Should-You-Believe-in-the-Trinity/What-Does-the-Bible-Say-About-God-and-Jesus/

[7] JW.ORG: Reasoning From the Scriptures - Trinity

https://www.jw.org/en/library/books/Reasoning-From-the-Scriptures/Trinity/

[8] Cambridge: Embodiment, Heresy, and the Hellenization of Christianity

https://www.cambridge.org/core/journals/harvard-theological-review/article/embodiment-heresy-and-the-hellenization-of-christianity-the-descent-of-the-soul-in-plato-and-origen/7F49E8654F8C5445A17A09AB258F2EEB

[9] JW.ORG: How Did the Trinity Doctrine Develop?

https://www.jw.org/en/library/brochures/Should-You-Believe-in-the-Trinity/How-Did-the-Trinity-Doctrine-Develop/

[10] Stanford Encyclopedia of Philosophy: Judaic and Islamic Objections to the Trinity

https://plato.stanford.edu/entries/trinity/judaic-islamic-trinity.html

[11] Stanford Encyclopedia of Philosophy: Unitarianism

https://plato.stanford.edu/archives/sum2025/entries/trinity/unitarianism.html

[12] The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints: Godhead

https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics/godhead?lang=eng

[13] Cambridge Companion to the Council of Nicaea: Bibliography

https://www.cambridge.org/core/books/cambridge-companion-to-the-council-of-nicaea/bibliography/92AEE5E19AA63614E1E0214F61AD89FA